
ГЛУБОКА І.О.,
аспірант, відділ педагогічної
психології і психології праці,
Інститут педагогічної освіти і
освіти дорослих, Національна
академія педагогічних наук
України, м. Київ

РОЛЬ АСЕРТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ В УСПІШНІЙ СОЦІАЛЬНІЙ АДАПТАЦІЇ УЧНІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Сучасний розвиток суспільства характеризується якісно новими підходами до взаємодії в соціальному просторі. Вміння молодих людей швидко адаптуватись та ефективно налагоджувати соціальну взаємодію, бути соціально активним та успішним – вимога сьогодення, одна з основних складових успішності в майбутньому. Тому, актуальним є створення умов розвитку асертивної поведінки в учнів професійно-технічних навчальних закладів, що забезпечує становлення високодуховної молоді, як основи майбутнього нашої нації, сприяє налагодженню рівноправних взаємовідносин на основі поваги до думки та почуттів іншої людини, самоповаги, гуманізму.

Ключові слова: асертивність, асертивна поведінка, соціалізація, гуманізація, рання юність, адаптація, розвиток, учні професійно-технічних навчальних закладів.

Современное развитие общества характеризуется качественно новыми подходами к взаимодействию в социальном пространстве. Умение молодых людей быстро адаптироваться и эффективно налаживать социальное взаимодействие, быть социально активным и успешным – требование сегодняшнего дня, одна из основных составляющих успешности в будущем. Поэтому, актуальным является создание условий для развития асертивного поведения учеников профессионально-технических учебных заведений, что обеспечивает становление высокодуховной молодежи, как основы будущего нашей нации, способствует

налаживанию равноправных взаимоотношений на основе уважения к мнению и чувствам другого человека, самоуважения, гуманизма.

Ключевые слова: асертивность, асертивное поведение, социализация, гуманизация, ранняя юность, адаптация, развитие, ученики профессионально-технических учебных заведений.

Modern development of society is characterized by the qualitatively new approaches to the co-operation in a social space. The ability of young people to adapt quickly and effectively co-operate, to put right social co-operation, to be socially active and successful is a challenge of nowadays, one of the basic components of success in the future. Therefore, it is important to create conditions of development of assertive behavior for the students of vocational educational establishments, that provides becoming of high-spiritual young people as basis of the future of our nation, facilitates the establishments, of equal relations based on respect for the thoughts and feelings of another person, self-esteem, humanism.

Key words: assertiveness, the assertive behavior, the socialization, the humanizing, early youth, the adaptation, the development, students of vocational educational establishments.

Постановка проблеми. Процес соціалізації відбувається через участь особистості у житті своєї держави, зокрема через включення в громадянське суспільство, формування власної життєвої позиції, засвоєння та вибір пріоритетних цінностей, норм. При цьому, результативність участі в цьому процесі залежить від особистісної динамічної адаптованості та активності протягом життя в різних соціальних структурах та спільнотах. Суспільство здійснює вплив на особистість через різноманітні інститути соціалізації (сім'ю, загальноосвітній, професійно-технічний або вищий навчальний заклад, підприємства, громадські організації, ЗМІ тощо) та стандарти і стереотипи, які сформовані в них. Проте, не завжди цінуються особистісні якості, які притаманні асертивній

людині. Сьогодні суспільство потребує кваліфікованого робітника, якому, крім професійної компетентності, притаманна асертивна поведінка, що відіграє важливу роль в успішній соціальній адаптації та проявляється у впевненості, гідності, власній позиції, ціннісному ставленні та повазі прав і думок інших під час взаємодії з ними.

Стан дослідження проблеми: У вирішенні цих завдань важливе значення мають положення Конституції України, Законів України «Про освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», Концепції Державної цільової програми розвитку професійно-технічної освіти на 2011-2015 роки, оскільки в них акцентовано увагу на напрями діяльності щодо реалізації *принципів загальнолюдської моралі,*

гуманізму, поваги до честі та гідності особистості, підтримки її ініціативи у соціальних контактах.

У більшості праць вітчизняних науковців (Р. С. Гуревич, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень, Н. Г. Ничкало, С. М. Ніколаєнко та інші), які розкривають проблему реформування та оновлення системи професійно-технічної освіти України, зазначається про інноваційність основних напрямів навчально-виховного процесу, пріоритет на створення цілісної моделі виховної системи, яка буде спрямована на особистісно-орієнтований підхід, гуманістичну парадигму освіти, захист інтересів особистості учня, розвиток творчої особистості, культивування цінностей. Проблема професійного і особистісного розвитку майбутніх кваліфікованих робітників, на думку Алексєєвої С.В., Закатнова Д.О. та Орлова В.Ф. «має стабільну актуальність, що визначається значущістю професійної діяльності в житті людини, успіх та якість якої зумовлена особистісними властивостями, а також важливістю творчої реалізації» [9, с.103].

Проте, попри науково-дослідницьку увагу до проблеми, окремі напрями в її структурі досі вивчено недостатньо. Зокрема потребує вивчення питання визначення психологічних умов для розвитку асертивної поведінки учнів, як одного з компонентів успішної соціальної адаптації майбутніх кваліфікованих робітників через призму трьохсторонньої об'єкт-об'єктної взаємодії між учнівським, педагогічним колективом та психологічною службою професійно-технічних навчальних закладів.

Мета статті – в результаті теоретичного аналізу наукових джерел виявити та обґрунтувати роль асертивної поведінки в успішній соціальній адаптації учнів професійно-технічних навчаль-

них закладів.

Виклад основного матеріалу: Соціалізація включає в себе соціальну адаптацію особистості, як механізм інтеріоризації елементів соціальної культури, норм у власні цінності, орієнтації, установки. Цей процес тісно пов'язаний із становленням індивідуальності людини, виробленням нею власної лінії поведінки, мобілізацією своїх потенційних можливостей, самореалізацією, розвитком світогляду, характеру. Основними критеріями успішної соціалізації та розвинених соціально-професійних компетентностей майбутніх кваліфікованих робітників є адаптованість особистості, впевненість, самостійність, ініціативність, гнучкість, самореалізація, інтеграція, конструктивна взаємодія з іншими людьми. Механізми соціальної та психологічної адаптації, перебуваючи у тісному взаємозв'язку спонукають особистість до адаптивного проектування стратегії власного життя, формування адекватної, продуктивної системи стосунків із соціальними об'єктами, врахування інтересів і потреб різних соціальних груп, індивідумів відповідно норм, цінностей, правил поведінки у суспільстві.

Для осмислення особливостей розвитку асертивної поведінки, як одного з основних компонентів успішної соціальної адаптації, важливо враховувати те, що професійно-технічна освіта поєднує професійну та психологічну підготовку учнівської молоді. Професійне навчання вважають успішним якщо учень володіє достатнім та високим рівнем професійних знань, умінь та навичок, відповідно до кваліфікаційної характеристики професії. Психологічна підготовка включає в себе розвиток та формування тих особистісних якостей та властивостей особистості, що забезпечують досягнення

успіху та конкурентоспроможність на ринку праці, адаптацію в соціумі [2, с. 293]. Адаптація учнів у системі професійно-технічної освіти є результатом впливу механізму взаємодії певних чинників на цей процес.

Проблемі створення психологічних умов з розвитку асертивної поведінки учнів в освітньому середовищі та впровадження ефективних форм і методів виховання присвячено наукові дослідження Г. Д. Бандзеладзе, І. Д. Бежа, С. Бішоп, М. Й. Боришевського, С. Д. Максименка, О. Л. Мерзлякової, Л. Е. Орбан-Лембрик, Е. О. Помиткіна, І. В. Попової, Н. Ю. Ражиної, В. В. Рибалки, С. В. Удовиської, О. В. Хохлової, Р. Х. Шакурова та ін.

Так, на думку О. В. Хохлової, асертивна поведінка в соціумі забезпечує «конструктивний спосіб міжособистісної взаємодії, що дозволяє протистояти агресії і маніпуляції» та містить такі складові як: «позитивну відкритість, емоційну складову поведінки, наполегливість, енергійність, впевненість в собі як показник ціннісного відношення до себе та інших» [13, с.13].

Основне значення асертивної поведінки, як певної альтернативи – це здатність використовувати під час взаємодії або стратегію компромісу або співробітництва, чітко формулювати власні думки та пропозиції щодо певної ситуації, приймати до уваги думку інших, підкреслює Н. Ю. Ражина.

Асертивна особистість, як відмічає В.А. Шамієва, «будує такі взаємовідносини з оточуючим світом, які сприяють її творчому розвитку, розширенню ступеню свободи, саморозвитку, в основі яких відповідальність за вибір власних почуттів, дій і ставлення відносно себе та оточуючих» [14, с. 36].

Ці характеристики асертивної поведінки є значущими під час моделювання взаємин із різними соціальними

інститутами. Так, соціальна адаптація до майбутньої професії в учнів професійно-технічних навчальних закладів відбувається через включення їх у діяльність під час навчально-виховного процесу у навчальному закладі, виробничого навчання або практики на виробництві та в процесі налагодження взаємовідносин з виробничим колективом. Саме такі мікро- і макросоціальні середовища розвивають в учнів відповідальність, сумлінність при виконанні певних обов'язків, дисциплінованість, впевненість в собі, в своїх діях і вчинках, моральну та психологічну стійкість, сприяють активному включенню в розв'язання виробничих, суспільних проблем. Як наслідок, відбувається динаміка проявів асертивних вчинків майбутнього кваліфікованого робітника. Детермінантами розвитку компонентів асертивної поведінки учнів професійно-технічних навчальних закладів є також і характерні для раннього юнацького віку новоутворення: відкриття свого внутрішнього світу, індивідуальності власної особистості, подальший розвиток моральної самосвідомості, поява філософських міркувань щодо світу, загальнолюдських цінностей, норм поведінки людей у суспільстві, що свідчить про перехід самосвідомості на якісно новий рівень.

Враховуючи актуальність гуманізації сучасної освіти, слід звертати особливу увагу у навчально-виховному процесі на заходи, які спрямовані в першу чергу на такі пріоритети як людська гідність, честь, повага, толерантне ставлення до інших. Слід відзначити суттєвий виховний вплив особистості педагога, його педагогічної майстерності, педагогічних здібностей і такту, вміння володіти собою на учнівський колектив. Педагогічні успіхи у виховному процесі профе-

сійно-технічного навчального закладу значною мірою залежать від психолого-педагогічної освіченості педагогічного колективу, рівня їх педагогічної майстерності та створених сприятливих умов для формування та розвитку особистості учнів. Не менш важливими для успішної професійної діяльності педагога, крім фахового рівня та компетентності у певній галузі, є і його особистісні якості. Адже тільки високоморальний, високодуховний та соціально успішний педагог може бути носієм гуманних цінностей, прикладом для учнів.

Основними напрямками роботи педагогічних працівників та психологічної служби з розвитку асертивної поведінки в учнівській робітничій молоді, що забезпечать в подальшому успішну соціальну адаптацію виділимо:

- врахування психологічних особливостей учнів раннього юнацького віку під час конструювання, організації та проведення навчально-виховної діяльності;
- демократичний стиль педагогічної діяльності;
- повагу до гідності учнів, виховання духовності;
- розвиток психологічної культури учнівської молоді, самооцінки та самоаналізу власної поведінки;
- визнання права кожного на власну думку і повагу до думки іншого;
- допомогу учням в прийнятті себе та інших, підтримку прагнення реалізувати себе у процесі соціальної взаємодії з педагогами, одногруп-

никами та іншими людьми;

- визнання цінності кожної людини та формування ціннісного ставлення до інших;
- підтримку впевненості у собі, ініціативи, відповідальності, сумлінності;
- підбір методів і форм роботи в навчальній групі, що спрямовані на спільну асертивну взаємодію, вияв індивідуальності кожного учня, спільну роботу в команді;
- попередження пасивного та агресивного стилю взаємодії, конструктивне розв'язання конфліктів;
- рівні та справедливі вимоги до контролю та оцінювання учнів;
- формування позитивної мотивації та створення ситуації успіху.

Висновки. Отже, узагальнюючи представлений матеріал, можна стверджувати про необхідність створення психологічних умов розвитку асертивної поведінки в учнівській робітничій молоді, як одного з компонентів успішної соціальної адаптації. Це потребує комплексної реалізації відповідних умов у навчально-виховному середовищі професійно-технічних навчальних закладів, які забезпечать становлення високодуховної молоді як основи майбутнього нашої нації, налагодження рівноправних взаємовідносин на основі поваги до думки та почуттів іншої людини, самоповаги, гуманізму та забезпечать їх конкурентоздатність та позитивну соціально-психологічну адаптацію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алексєєнко Т. Ф. Соціалізація особистості: можливості і ризики: наук.-метод. посіб. / Т. Ф. Алексєєнко. – К., 2007. – 152 с.
2. Баклицький І. О. Психологія праці: Підручник / І. О. Баклицький – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2008. – 655 с.

3. Бандура А. Теория социального научения / А. Бандура. – СПб. : Евразия, 2000. – 320 с.
4. Бех І. Д. Виховання особистості: підруч. / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2008. – 848 с.
5. Боришевський М. Й. Духовні цінності як детермінанта розвитку й саморозвитку особистості / М. Й. Боришевський // Педагогіка і психологія. – 2008. – № 2(59). – С. 49–57.
6. Васянович Г.П. Педагогічна етика : навч. посіб. / Г. П. Васянович. – К. : Академвидав, 2011. – 256 с.
7. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики; колективна монографія / [Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко, О. І. Локишина та ін.] ; під заг.ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
8. Ничкало Н. Г. Трансформації професійно-технічної освіти України : монографія / Н. Г. Ничкало. – К. : Педагогічна думка, 2008. – 200 с.
9. Підготовка учнів ПТНЗ до планування й реалізації професійної кар'єри: теорія і практика : / монографія / [Алексеева С.В., Закатнов Д.О., Орлов В.Ф. та ін.]; за наук. ред. Д.О.Закатнова. – К.: ТОВ «НВП Поліграфсервіс», 2014. – 196 с.
10. Помиткін Е. О. Психологія духовного розвитку особистості: монографія / Е. О. Помиткін. – К. : Внутрішній світ, 2012. – 280 с.
11. Ражина Н. Ю. Формирование коммуникативной компетентности у студентов, обучающихся по специальности «Социально-культурный сервис и туризм», на основе ассертивной модели поведения : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.08 /Ражина Наталья Юрьевна. – Омск, 2006. - Рибалка В. В. Честь і гідність особистості як предмет діяльності практичного психолога / В. В. Рибалка. – К. : Шк. світ, 2010. – 128с.
12. Хохлова Е. В. Конструктивная агрессивность в формировании навыков ассертивного поведения студентов вуза : дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.07 /Хохлова Елена Васильевна. – Нижний Новгород, 2008.– 220 с.
13. Шамиева В. А. Ассертивность в структуре личности субъекта адаптации : автореф. дис. на соискание учен. ступени канд. психол. наук : спец. 19.00.01 «Общая психология, психология личности, история психологии» / В.А. Шамиева. – Хабаровск, 2009. – 23 с.